

Informatie over je scriptie

Gelieve dit formulier op te slaan, te wijzigen en samen met de digitale eindversie van je scriptie naar je begeleider te mailen. Voor vragen kijk op: <http://studion.fss.uu.nl/helpdesk/student/scrol>

Studentnummer: *	3360156
Initialen & voorvoegsels: *	I.J.F. van
Achternaam: *	Dijk
Opleiding: *	BA Sociologie

Eventuele tweede student

Studentnummer:	3367711
Initialen & voorvoegsels:	C.
Achternaam:	Fortuin
Opleiding:	BA Sociologie

Begeleider

Naam begeleider: *	Zoltán Lippényi
Naam evt. 2 ^e begeleider:	

Scriptie

Titel Scriptie: *	Geen samenleving zonder vertrouwen
Taal Scriptie: *	Nederlands
Samenvatting:	
Trefwoorden: (gescheiden door ;)	
Openbaar tonen: *	Ja
Of pas tonen na datum:	(dd-mm-jjjj)

Ingevuld op: * 24-06-2011

Door: * Iris van Dijk & Cynthia Fortuin

* = Verplicht in te vullen velden

Samenvatting

“Trust is one of the most important synthetic forces within society”. Omdat vertrouwen zo belangrijk is, zullen wij in dit onderzoek bekijken welke kenmerken er van invloed zijn op sociaal en politiek vertrouwen. Aan de hand van verschillende theorieën en hypothesen wordt er onderzocht in hoeverre individuele en contextuele kenmerken zowel sociaal als politiek vertrouwen beïnvloeden. De belangrijkste resultaten van dit onderzoek zijn dat het vooral de individuele kenmerken zijn die het vertrouwen beïnvloeden, en in mindere mate de contextuele kenmerken.

Keywords: sociaal vertrouwen, politiek vertrouwen, gemeentegrootte, politieke tevredenheid.

Inleiding

“Trust is one of the most important synthetic forces within society” (Simmel, 1950:326 in Newton, 2001). Vertrouwen is al jarenlang van belang in samenlevingen. Sociaal vertrouwen zorgt ervoor dat samenwerkingen, relaties en collectieve gedragingen goed functioneren in een samenleving (Newton, 2001). Bij politiek vertrouwen gaat het vooral om het hebben van vertrouwen in het feit dat de regering doet wat ze moet doen en doet wat het beste is voor een land.

Politiek vertrouwen is van belang voor het functioneren van een democratie (Newton, 2001). Weinig politiek vertrouwen kan namelijk leiden tot een lagere opkomst bij verkiezingen, met het gevolg dat de belangen van het volk onvoldoende worden vertegenwoordigd. Daarnaast is het voor de overheid zelf een probleem als de bevolking geen vertrouwen heeft in de politiek, omdat dat indiceert dat zij haar taak niet goed uitvoert.

Er is weinig onderzoek gedaan naar contextuele kenmerken die de mate van sociaal vertrouwen verklaren. Denters (2002) maakte in zijn studie een onderscheid tussen grootte van gemeenten. De uitkomsten van zijn onderzoek geven echter niet duidelijk aan of deze uitkomsten zijn ontstaan door individuele of contextuele factoren. In zijn onderzoek houdt hij namelijk geen rekening met individuele verklarende factoren (Denters, 2002: 803). Het onderzoek van Denters (2002) is voornamelijk gericht op de relatie tussen politiek vertrouwen en politieke tevredenheid, terwijl vertrouwen afhankelijk zou kunnen zijn van andere factoren, zoals individuele kenmerken en de macro omgeving.

Naar aanleiding van het onderzoek van Denters wordt de hoofdnoot van dit onderzoek gevormd door de volgende vraag:

In hoeverre wordt sociaal en politiek vertrouwen bepaald door individuele kenmerken aan de ene kant en contextuele kenmerken aan de andere kant?

Onderzoekers zijn het tot nog toe niet eens over de relatie tussen sociaal en politiek vertrouwen. Sociaal en politiek vertrouwen worden gezien als direct verwant aan elkaar, maar daarnaast zijn er onderzoekers die onderscheid maken. Newton (1999) noemt sociaal en politiek vertrouwen “two sides of the same coin” (Newton, 1999: 179). Denters (2002) gaat hierop verder en

ziet politiek vertrouwen als een direct gevolg van sociaal vertrouwen. Volgens Denters heeft de ene actor (regering en/of individu) verwachtingen tegenover een andere actor, welke zal handelen in overeenstemming met die verwachtingen om het vertrouwen in stand te houden (Denters, 2002: 794). Aan de andere kant maakt Putnam (2005) een onderscheid tussen de twee vormen van vertrouwen.

Sommige theorieën die wij hier gebruiken verklaren uitsluitend sociaal dan wel politiek vertrouwen, andere theorieën bieden een verklaring voor beide vormen van vertrouwen. Wij gaan verder niet in op het onderscheid tussen sociaal en politiek vertrouwen, maar in lijn met Newton (1999) veronderstellen we wel een relatie tussen sociaal en politiek vertrouwen en we gaan beide vormen onder de loep nemen.

Theorie en hypotheses

Sociaal vertrouwen en sociaal kapitaal op microniveau

Sociaal kapitaal wordt bepaald door het contact met anderen. Het berust op uitwisseling van informatie en hulp. Door deze uitwisseling kan vertrouwen ontstaan (Coleman, 1988). Sociaal kapitaal vindt mechanismen op zowel micro- als macroniveau.

Het sociaal kapitaal op microniveau verklaart hoe er vertrouwen tussen individuen ontstaat. Er zijn twee soorten sociaal kapitaal te onderscheiden (Putnam, 2007). Er is bonding sociaal kapitaal en bridging sociaal kapitaal. Bonding sociaal kapitaal bestaat uit het contact tussen het individu en anderen die veelal op hem of haar lijken (Putnam, 2007). Contacten tussen het individu en anderen die in dezen niet zoveel op hem of haar lijken, vallen onder het bridging sociaal kapitaal (Putnam, 2007).

Bonding sociaal kapitaal is een netwerk waarin sterke loyaliteiten worden gevestigd, de mensen in het netwerk hebben sterke banden en lijken veelal op elkaar (Ødegård en Berglund, 2008). Aansluitend aan Coleman (1988) werd al vaker gevonden dat hoe meer uitwisseling van informatie en hulp er is, ook wel sociaal kapitaal, hoe meer vertrouwen er ontstaat (Coleman, 1990).

Bridging sociaal kapitaal ontstaat vaak binnen verenigingen. Deze bestaan uit heterogene samenstellingen. Door lid te zijn van een vereniging komen mensen vaker in contact met een bredere groep van verschillende mensen (Halpern, 2005). En door vaak in contact te staan mensen, leren zij binnen deze groepen de gewoonten van wederkerigheid en onderling vertrouwen (Halpern, 2005). Beide soorten sociaal kapitaal berusten op hetzelfde mechanisme:

Hypothese 1: Hoe meer sociaal kapitaal (bridging of bonding) iemand heeft, des te meer sociaal vertrouwen deze persoon heeft¹.

¹ Wij maken in dit onderzoek geen verschil tussen de twee, omdat er geen goede meting van bonding sociaal kapitaal ons ter beschikking was. Beide vormen van sociaal kapitaal wijzen echter op meer sociaal vertrouwen, hoewel de mechanismen wat anders zijn.

Sociaal (en politiek) vertrouwen en sociaal kapitaal op macroniveau

De frequentie van contact die mensen hebben is verbonden aan de sociale contacten en de structurele mogelijkheden die deze contacten mogelijk maken (Coleman, 1988). Volgens Denters (2002) hangt deze mogelijkheid af van de grootte van een gemeenschap. Meer contact met anderen zorgt voor meer vertrouwen (Coleman, 1988). Op macroniveau hebben mensen in kleine gemeenschappen meer bonding sociaal kapitaal dan mensen in grote gemeenschappen, doordat zij dichter tot elkaar staan. En doordat zij vaker in contact staan met elkaar, is het sociaal en daarmee ook het politiek vertrouwen in kleine gemeenschappen groter dan in grote gemeenschappen.

In zijn eigen onderzoek vond Denters (2002) bevestiging voor zijn hypothese dat face-to-face contact, en dus bonding sociaal kapitaal, zorgt voor meer vertrouwen. Hij vond ook dat er meer politiek vertrouwen is in kleine gemeenschappen dan in grote gemeenschappen (Denters, 2002). Zijn meting is echter indirect, hij meet niet via (bonding) sociaal kapitaal². Aansluitend op de veronderstellingen van Denters, wordt de volgende hypothese opgesteld:

Hypothese 2: Mensen die in kleine gemeenschappen wonen, hebben meer sociaal en politiek vertrouwen, dan mensen die wonen in grote gemeenschappen.

Vrijwillige organisaties bieden de mogelijkheid tot het bestaan van bridging sociaal kapitaal en daarmee sociale cohesie in bredere segmenten van de samenleving (Putnam, 1995; Denters, 2002: 797). Zulke vrijwillige organisaties hebben een grotere kans te ontstaan binnen grote gemeenschappen. Dahl en Tufte (1973) noemen dit de Plumber's Law, dit komt er op neer, dat hoe groter een gemeenschap is, hoe groter de kans is dat er in deze gemeenschap meer mensen zijn met hetzelfde belang en hoe groter de kans is dat er een organisatie ontstaat naar dat belang. Deze kans is kleiner in een kleine gemeenschap (Dahl en Tufte, 1973).

De kans op lidmaatschappen vergroot daarbij de kans op meer sociaal kapitaal (Putnam, 2007). Dus vanuit dit perspectief heeft een grotere gemeenschap meer sociaal en politiek vertrouwen, dan kleinere gemeenschappen. Ook bij deze veronderstelling hield Denters geen rekening met de directe meting van (bridging) sociaal kapitaal op vertrouwen². Hieruit volgt ons derde (en tot hypothese 2 tegenstrijdige) hypothese:

Hypothese 3: Mensen die in grote gemeenschappen wonen, hebben meer sociaal en politiek vertrouwen, dan mensen die wonen in kleine gemeenschappen.

² In dit onderzoek zal bridging sociaal kapitaal naast gemeentegrootte worden gemeten, voor bonding sociaal kapitaal geldt dit niet (zie voetnoot 1).

Volgens de theorie van Ross et al. (2001) is er in een ordelijke buurt meer contact onder burgers dan in een buurt waar wanorde bestaat. Als er veel contact is tussen burgers kan er sociale controle ontstaan. In een buurt die gekenmerkt wordt door hoge sociale controle zal meer vertrouwen zijn dan in buurten die gekenmerkt worden door lage sociale controle (Ross et al., 2001). Deze sociale controle geeft gevoelens van broederschap (Ross et al., 2001). En net als in de eerder genoemde theorie van Coleman (1988), zorgen deze gevoelens van broederschap voor gevoelens van wederkerigheid en onderling vertrouwen, doordat er veelvuldig contact is tussen mensen. Iemand die in een buurt van wanorde leeft, ontwikkelt een gevoel van wantrouwen en achterdocht (Ross et al., 2001; Putnam, 2007). Er wordt verwacht dat mensen die wonen in een ordelijke buurt meer sociaal vertrouwen hebben dan mensen die wonen in een buurt van wanorde. Ross et al. (2001) vonden een negatief effect van wanorde in een buurt op vertrouwen.

Hypothese 4: Mensen die wonen in een ordelijke buurt hebben meer sociaal vertrouwen dan mensen die wonen in een buurt van wanorde.

Politiek vertrouwen en politieke prestatie

De ‘performance hypothesis’ stelt dat de politiek beoordeeld en geëvalueerd wordt door de bevolking op basis van prestaties (David Easton, 1976 in Dalton, 2004). Er zijn natuurlijk verschillende onderwerpen waar de politiek zich mee bezig moet houden en op beoordeeld kan worden, maar de economie is vaak een van de belangrijkste politieke onderwerpen waarop de regeringsprestatie afgemeten wordt. Wanneer de verwachtingen van burgers betreffende de prestaties van de overheid niet vervuld worden, zijn de burgers minder tevreden en zullen zij minder vertrouwen in de politiek hebben (Miller, 1974, in Norris, 1999).

Dalton (2004) focust zich hoofdzakelijk op de economie in zijn onderzoek naar de ‘performance hypothesis’. Een directe meting tussen tevredenheid en vertrouwen deed hij echter niet.

Hypothese 5: Mensen die meer tevreden zijn met de politieke prestaties hebben meer politiek vertrouwen dan mensen die ontevreden zijn met de politieke prestaties.

Sociaal en politiek vertrouwen en ongelijkheid

Rothstein en Uslaner (2005) presenteren een theorie over gelijkheid in een samenleving en hoe dit voor meer sociaal vertrouwen zorgt. Deze theorie richt zich op economische gelijkheid en gelijkheid in kansen en stelt dat dit voor meer vertrouwen zorgt, omdat gelijkheid een gevoel van rechtvaardigheid creëert. Als de kansen voor de eigen groep afnemen, in vergelijking met mensen uit andere groepen of klassen, ontstaat er een gevoel van sociale onrechtvaardigheid, wat leidt tot een afname van vertrouwen (Rothstein en Uslaner, 2005: 69). Met andere woorden, als de inkomensverschillen tussen mensen groter worden, neemt het gevoel van rechtvaardigheid af en daalt het vertrouwen.

Zoals in de 'performance hypothesis' is beschreven, wordt de politiek beoordeeld en geëvalueerd door de burgers. Ongelijkheid wordt gezien als een slechte prestatie van de regering. Daarom is de verwachting dat wanneer er ongelijkheid is ook het politiek vertrouwen afneemt. En dat dan het vertrouwen nog lager is bij mensen met minder inkomen dan bij mensen met meer inkomen.

Rothstein en Uslaner (2005) hebben gevonden, dat landen die hoger scoren op economische gelijkheid, tevens hoger scoren op sociaal vertrouwen. Daarnaast heeft het individuele inkomen een positieve relatie tot sociaal vertrouwen (Rothstein en Uslaner, 2005: 70).

Hypothese 6a: Hoe minder inkomen iemand heeft, hoe minder sociaal en politiek vertrouwen deze heeft.

Hypothese 6b: Hoe groter de ongelijkheid is in een samenleving, hoe sterker het effect van inkomen op sociaal en politiek vertrouwen.

Politiek vertrouwen en postmaterialisme

In de loop van de vorige eeuw hebben zich naast traditioneel politieke, nieuwe postmaterialistische, culturele en sociale kwesties geplaatst (Inglehart, 1977; 1984 in Dalton, 2004). De van origine rechts of links georiënteerde partijen kwamen voor nieuwe kwesties te staan, die vaak inconsistent waren met de eigen traditionele opvattingen (Dalton, 2004). Nieuwe kwesties waar politieke partijen mee te maken hebben gekregen zijn bijvoorbeeld milieubescherming, immigratie- en integratiepolitiek, vrouwenrechten en bezuinigingen.

Volgens de 'high expectation thesis' van Dalton (2004) is politiek vertrouwen afhankelijk van verwachtingen. Door de opkomst van het postmaterialisme krijgen politieke partijen meer kwesties te verwerken waar aandacht aan besteed moet worden, maar zij zijn hier niet altijd toe in staat. Daarnaast zijn de meningen over de verschillende, en vooral de nieuwe, kwesties ook niet altijd met elkaar in overeenstemming. Om de bevolking tevreden te houden, moet aan zowel de verwachtingen omtrent de nieuwe kwesties als de oude kwesties worden voldaan. Dit legt dus meer druk bij de politieke partijen.

Groepen met hogere postmaterialistische principes hebben vaak hogere democratische verwachtingen (Dalton, 2004). Zij verwachten namelijk dat de politiek de traditionele problemen aanpakt, maar ook voor de postmaterialistische kwesties zorgt. De verwachting is dat de groepen met meer postmaterialistische waardeoriëntaties minder politiek vertrouwen hebben. Door hun hogere verwachtingen zouden deze groepen tevens gevoeliger zijn voor de prestaties van de overheid

Hypothese 7a: Mensen met postmaterialistische waardeoriëntaties hebben minder vertrouwen in de politiek dan mensen met traditionele waardeoriëntaties.

Hypothese 7b: Hoe slechter de prestaties van de overheid, hoe minder vertrouwen onder mensen met postmaterialistische waardeoriëntaties.

Data & methoden

Data

Dataset

De data die gebruikt worden bij dit onderzoek komt van het Nationaal Kiezers Onderzoek (Aarts et al., 2010). Het onderzoek werd gehouden in Nederland in de jaren dat er verkiezingen waren. Dit was in 1971, 1972, 1977, 1981, 1982, 1986, 1989, 1994, 1998, 2002, 2003 en 2006. Voor elk van de verkiezingsonderzoeken werden de participanten random geselecteerd uit de stemgerechtigden van de parlementsverkiezingen in die periode. Deze dataset bestaat uit 22821 respondenten. De vragen in het onderzoek betreffen vragen over de achtergrond van partijkeuze en de veranderingen hierin. Daarnaast is er rekening gehouden met achtergrond variabelen zoals religie, sociale klasse, kennis over partijen, persoonlijke normen en waarden en ideologische oriëntatie (Aarts et al., 2010). Er werden ook vragen gesteld over politieke en sociale kwesties, uitgesproken politieke leiders en evaluaties over de recente en aanvankelijke functionering van de politiek. Echter, in het NKO zijn alleen individuele kenmerken opgenomen. Data voor de macrokenmerken zijn afkomstig van externe bronnen.

Populatie

Omdat de meerderheid van de benodigde data voor het meten van politiek vertrouwen niet voor alle jaren die in het NKO opgenomen zijn beschikbaar waren, kunnen we de NKO dataset pas vanaf het jaar 1998 gebruiken. Dit betekent dat de steekproef waar wij mee zullen werken uit 7902 respondenten bestaat.

Het meten van sociaal vertrouwen werd voor het eerst gedaan in 1998, daarom zullen analyses betreffende sociaal vertrouwen pas vanaf dat jaar uitgevoerd worden. Voor sociaal vertrouwen bestaat de steekproef uit 6428 respondenten. Vanwege het ontbreken van cijfers in de externe bronnen zijn analyses betreffende ‘orde’ alleen voor de jaren 1998 en 2002 uitgevoerd. Dit zorgt ervoor dat de uiteindelijke steekproef voor sociaal vertrouwen uit 4008 respondenten bestaat.

Vanwege missings zal de steekproefgrootte (N) kleiner uitvallen dan hierboven aangegeven. Welke variabelen dit betreft is te vinden in de beschrijvende statistiek (appendix 1). De uiteindelijke N is weergegeven in de regressietabellen.

Meting

Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn politiek vertrouwen en sociaal vertrouwen. Voor de meting van sociaal vertrouwen is gebruik gemaakt van de volgende vraag: ‘*Vindt u over het algemeen dat de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met mensen?*’. Respondenten konden bij het beantwoorden van deze vraag kiezen uit ‘de

meeste mensen kunnen wel vertrouwd worden' en *'je kan niet voorzichtig genoeg zijn'*. Respondenten die voor het eerste antwoord gekozen hebben, zijn vervolgens gecodeerd als mensen met 'sociaal vertrouwen'.

Voor de meting van politiek vertrouwen worden de 'political cynicism score' en 'external political efficacy score' gebruikt. Zowel 'cynicism' als 'political efficacy' zijn door Miller (1974) genoemd als concepten die onderdeel zijn van politiek vertrouwen. De 'political cynicism score' meet aan de hand van drie stellingen (zie appendix 2a) hoe cynisch de respondenten tegenover de politiek staan. Voor ons onderzoek geldt dat een lagere 'cynicism score' gelijk staat aan hoger politiek vertrouwen. De 'external political efficacy score' meet in hoeverre de respondenten de politiek doeltreffend vinden, aan de hand van vijf stellingen (zie appendix 2b). Deze twee variabelen zijn vervolgens gestandaardiseerd en de gemiddelden hiervan vormen samen de variabele 'politiek vertrouwen'.

Onafhankelijke variabelen

Micro

Sociaal kapitaal (zoals reeds was vermeld) wordt gemeten met bridging sociaal kapitaal. Putnam (1995) liet in zijn klassieke studie 'Bowling alone' zien, dat het aantal lidmaatschappen kan worden gebruikt om de hoeveelheid sociaal kapitaal te bepalen. Daarom gebruiken wij ook het aantal lidmaatschappen dat een respondent heeft als meting voor sociaal kapitaal. Er is gebruik gemaakt van zeven variabelen (zie appendix 2c) die aantonen of iemand wel of geen lidmaatschap heeft bij ieder van die zeven organisaties/verenigingen. Vervolgens is per respondent gekeken of deze wel of geen lidmaatschappen heeft. Omdat de respondenten gemiddeld maar 1,5 lidmaatschap hadden, is er een dummy variabele aangemaakt die aangeeft of iemand wel of geen lidmaatschappen heeft. Dit resulteert in de variabele 'sociaal kapitaal'.

Voor het meten van inkomen is gebruikt gemaakt van het netto jaarlijks inkomen per huishouden van een respondent. Deze variabele is gecodeerd in 12 categorieën, waarbij 1 een laag en 12 een hoog inkomen is (zie appendix 2d voor de verdeling per categorie).

Voor het meten van de meningen van de respondenten over politieke prestaties is gebruik gemaakt van de 'government policy satisfaction score'. Deze score is een samenvoeging van drie vragen over verschillende politieke kwesties (zie appendix 2e). Deze meet in hoeverre iemand tevreden is met wat de overheid gedaan heeft betreffende deze drie kwesties. Deze variabele is verdeeld in vier categorieën, van lage tot hoge tevredenheid, en vervolgens gestandaardiseerd. Deze standaardisatie vormt de variabele 'politieke tevredenheid'.

Om te meten in hoeverre mensen postmaterialistische waardeoriëntaties hebben, werd respondenten gevraagd vier prioriteiten (*'meer zeggenschap in de politiek'*, *'vrijheid van meningsuiting'*, *'orde behouden'*, *'stijgende prijzen aanvechten'*) te beoordelen naar mate van belangrijkheid. Mensen met postmaterialistische waardeoriëntaties hechten meer waarde aan

medezeggenschap in politiek en individuele vrijheid dan aan materialistische doelen, zoals individuele welzijn. Respondenten die aangegeven hebben dat ‘meer zeggenschap in de politiek’ en ‘vrijheid van meningsuiting’ hogere prioriteit hebben dan ‘orde behouden’ en ‘stijgende prijzen aanvechten’, zijn gecodeerd als mensen met ‘postmaterialistische waardeoriëntaties’. Deze variabele is echter alleen beschikbaar voor de jaren 1998, 2002 en 2003 en ontbreekt in 2006.

Macro

De grootte van de woongemeente³ waar iemand woont wordt gemeten met de ‘mate van urbanisatie’ van een woonplaats. Deze variabele is gecodeerd in vijf categorieën, van zeer lage naar zeer hoge urbanisatie. Hierbij betekent dat iemand die in een meer geurbaniseerde woonplaats woont ook hoger scoort op ‘gemeentegrootte’.

Voor het meten van de mate van orde in een buurt worden data uit de leefbarometer van de Rijksoverheid gebruikt (Rijksoverheid, 2011). Deze data meten hoe de omgevingscondities met betrekking tot de leefbaarheid in een wijk zijn. Hierbij is aan de hand van 49 indicatoren gebruik gemaakt van het oordeel van de bewoners over een wijk (over bijvoorbeeld woningen, omgeving, speelgelegenheid etc.) en van het woongedrag van de bewoners. Dit is bijvoorbeeld gemeten aan de hand van hoe graag iemand ergens zou willen wonen of hoeveel iemand voor een huis in een bepaalde wijk zou betalen (Rijksoverheid, 2011). Dit resulteert in scores die afgezet worden tegen het landelijk gemiddelde, dat op 0 is vastgesteld. De variabele ‘orde’ meet hoe veilig een buurt is. Deze data zijn alleen beschikbaar voor de jaren 1998 en 2002.

Voor het meten van inkomensongelijkheid is gebruik gemaakt van het jaarlijkse GINI-coëfficiënt van Nederland (Eurostat, 2011).

Controle variabelen

‘Geslacht’ is gemeten met een dummy variabele ‘man’. ‘Religiositeit’ is gecodeerd naar het hebben van een religieuze overtuiging. Opleidingsniveau is in drie categorieën opgedeeld. ‘Laag opgeleid’ bestaat uit ‘basisschool’, ‘VMBO’ en ‘middelbare school’, ‘gemiddeld opgeleid’ bestaat uit ‘MBO’ en ‘hoger niveau middelbare school’ en ‘hoog opgeleid’ bestaat uit ‘HBO’ en ‘WO’. ‘Plaats op politiek spectrum’ is een schaal van 11 graden, waarbij 0 links is en 10 rechts⁴. ‘Arbeidsmarktdeelname’ is gemeten met een dummy, waarbij ‘werkzaam’ staat voor het wel hebben van een baan en ‘niet-werkzaam’ voor het niet hebben van een baan. Er is ook een categorie ‘overig’ aangemaakt met deze

³ Omdat gemeentegrootte slechts in een aantal jaren is opgenomen wordt de mate van urbanisatie gebruikt om gemeentegrootte te meten. De correlatie tussen de twee is sterk ($r = -0.813$).

⁴ Voor 2006 was deze variabele echter niet beschikbaar, daarom hebben we voor dat jaar de plaats op het politieke spectrum van na de verkiezingen gebruikt. Deze twee variabelen (spectrum voor en na de verkiezingen) hadden ook een zeer hoge correlatie ($r = 0.730$).

variabele (om zo bijvoorbeeld ook studenten mee te nemen), maar deze categorie had te weinig respondenten om meegenomen te worden in de verdere analyses.

Methoden

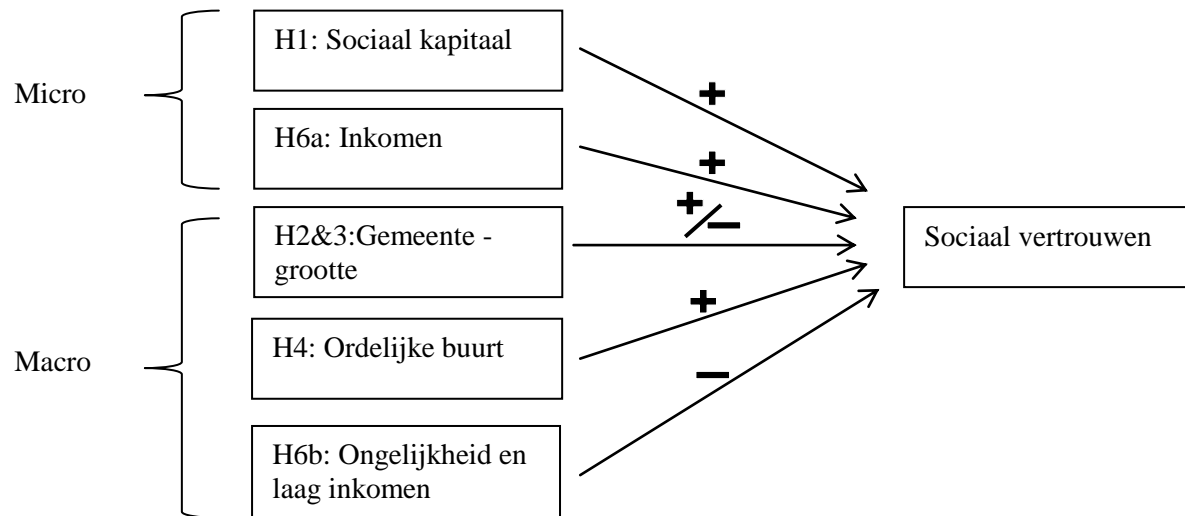
Voor sociaal vertrouwen zal een logistische regressie analyse gebruikt worden, voor politiek vertrouwen een meervoudige lineaire regressie analyse.

Resultaten

Sociaal vertrouwen

In tabel 1 zijn de resultaten te zien van de logistische regressie analyse uitgevoerd op sociaal vertrouwen. In deze analyse zijn alleen de jaren 1998 en 2002 opgenomen, omdat de variabele ‘orde’ voor andere jaren niet beschikbaar is. Hierin worden de eerste vier hypothesen getoetst. Een overzicht van deze hypothesen is te zien in figuur 1.

Figuur 1. Overzicht hypothesen sociaal vertrouwen.

In model 1 is zijn de microkenmerken opgenomen, in model 2 zijn ook de controlevariabelen toegevoegd. In model 3 zijn alleen de macrokenmerken opgenomen en in model 4 zijn alle variabelen opgenomen om de hypothesen te kunnen toetsen.

Tabel 1. Logistische regressie sociaal vertrouwen (1998, 2002).

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
Constant	-0,630	0,000***	-0,464	0,032*	-4,309	0,128	-1,655	0,577
Sociaal kapitaal (ja)	0,337	0,001**	0,143	0,175			0,091	0,415
Inkomen	0,120	0,000***	0,087	0,000***	-0,140	0,702	-0,049	0,898
Gemeentegrootte (mate van urbanisatie)					0,006	0,921	0,014	0,813
Orde (leefbaarheidscore)					-0,002	0,490	0,001	0,780
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid					0,011	0,438	0,006	0,705
Inkomensongelijkheid (GINI)					0,145	0,182	0,045	0,691
Geslacht (man)			0,083	0,334			0,086	0,319
Leeftijd			-0,004	0,261			-0,004	0,184
Religiositeit (ja)			-0,231	0,007**			-0,233	0,008**
Hoogopgeleid			1,098	0,000***			1,053	0,000***
Gemiddeld opgeleid			0,250	0,025*			0,252	0,024*
Arbeidsmarktdeelname (ja)			0,069	0,508			0,062	0,555

* $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.001$

N = 2662

Voor sociaal kapitaal wordt in model 1 een positief significant effect gevonden. Echter, in zowel model 2 als model 4 wordt dit effect niet meer gevonden. Dit betekent dat de controle variabelen het effect van sociaal kapitaal op sociaal vertrouwen grotendeels verklaren. Hypothese 1, welke stelt dat hoe meer sociaal kapitaal iemand heeft, des te meer sociaal vertrouwen deze persoon heeft, kan op basis van deze resultaten niet bevestigd worden.

Voor hypothese 2 en 3, welke stellen dat gemeentegrootte van invloed is op sociaal vertrouwen, worden in beiden modellen (3 en 4) tevens geen significante resultaten gevonden. Ook wordt er weinig verschil gevonden in het effect tussen het wel en niet toevoegen van controle variabelen en sociaal kapitaal. Hypothese 2 en 3 kunnen daarom niet bevestigd worden.

Hypothese 4 stelt dat mensen die in een ordelijke buurt wonen meer sociaal vertrouwen hebben, dan mensen die in een wanordelijke wonen. Er wordt echter geen significant effect gevonden voor de variabele 'orde'. Ook voor deze variabele verandert het effect bijna niet na het toevoegen van controle variabelen en sociaal kapitaal. Hypothese 4 kan niet bevestigd worden.

Hypothese 6a stelt dat hoe minder inkomen iemand heeft, hoe minder sociaal vertrouwen deze persoon heeft. Voor inkomen wordt in model 1 en model 2 een positief significant effect gevonden. In model 3 en 4 is dit effect echter niet meer significant. Mogelijk wordt deze variabele beïnvloed door de interactievariabele waarin inkomen en inkomensongelijkheid zijn opgenomen⁵. Hypothese 6a kan daarom niet bevestigd worden.

Hypothese 6b vult hypothese 6a aan door te stellen dat het effect van inkomen op sociaal vertrouwen sterker wordt wanneer er meer ongelijkheid is in een samenleving. Er worden echter voor

⁵ Inkomen en de interactie variabele voor inkomen en inkomensongelijkheid correleren zeer sterk met elkaar ($r = 0.995$)

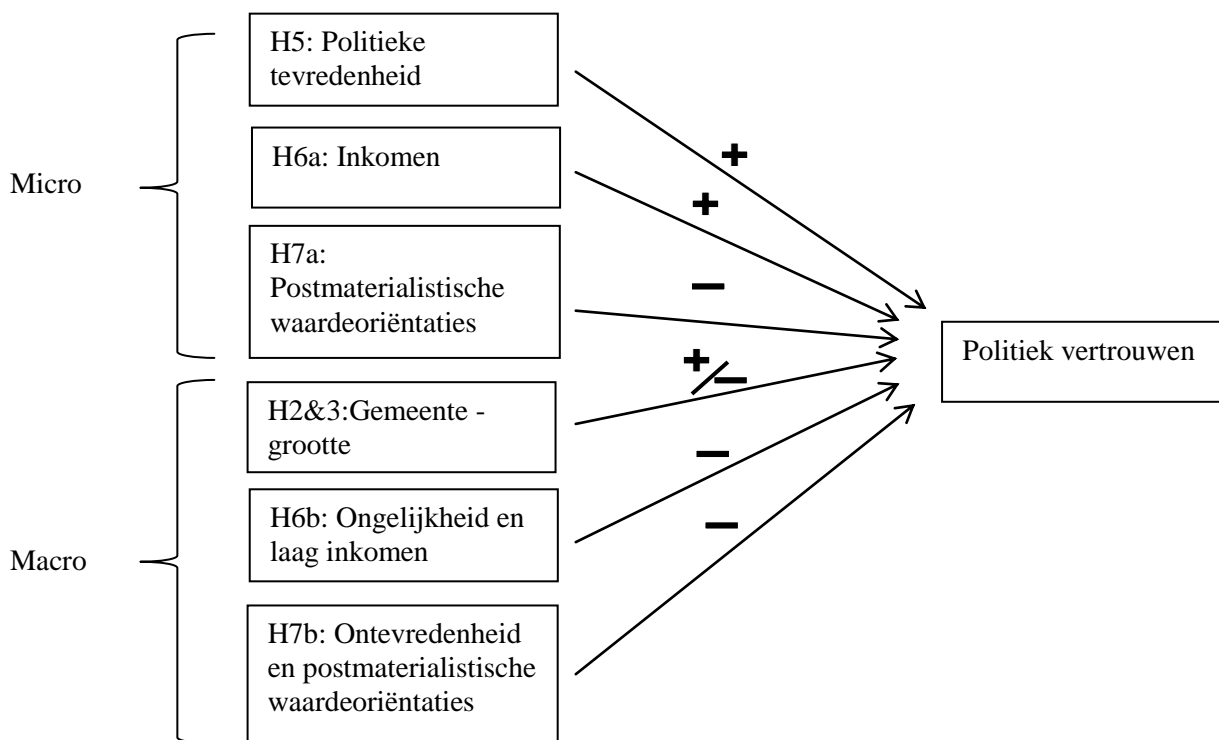
inkomensongelijkheid en voor de interactie tussen inkomen en inkomensongelijkheid geen significante effecten gevonden. Hypothese 6b kan niet worden bevestigd.

Bij de controlevariabelen worden wel een aantal significante effecten gevonden. Voor religiositeit wordt een positief significant effect gevonden. Dit betekent dat religieuze mensen meer sociaal vertrouwen hebben. Voor hoogopgeleiden en gemiddeld opgeleiden worden ook positief significante effecten gevonden ten opzichte van laagopgeleiden, dit effect loopt op naarmate de opleiding hoger wordt. Voor geslacht, leeftijd en werkzaamheid worden geen significante effecten gevonden, deze factoren zijn niet van invloed op sociaal vertrouwen.

Politiek vertrouwen

In tabel 2 zijn de resultaten van de multiple lineaire regressie analyse op politiek vertrouwen weergegeven. Deze analyse bevat de jaren 1998, 2002, 2003 en 2006. Aan de hand van deze resultaten worden hypothese 5, 6 en 7 getoetst. Een overzicht van deze hypothesen in te vinden in figuur 2.

Figuur 2. Overzicht hypothesen politiek vertrouwen.

Model 1 bevat de microkenmerken, model 2 voegt de controle variabelen toe. Model 3 bevat de macrokenmerken (de microvariabele inkomen is hier ook toegevoegd, omdat deze onderdeel is van de interactievariabele met inkomensongelijkheid) en model 4 bevat alle variabelen en controles.

Tabel 2. OLS Regressie politieke vertrouwen (1998, 2002, 2003, 2006).

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
(Constant)	-0,300	0,000***	0,429	0,000***	-0,373	0,718	1,048	0,282
Inkomen	0,037	0,000***	0,025	0,000***	0,493	0,000***	0,380	0,001**
Politieke tevredenheid	0,213	0,000***	0,224	0,000***			0,213	0,000***
Gemeentegrootte (mate van urbanisatie)					0,020	0,025*	0,005	0,560
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid					-0,017	0,000***	-0,014	0,002**
Inkomensongelijkheid (GINI)					0,000	0,996	-0,027	0,474
Geslacht (man)			-0,102	0,000***			-0,106	0,000***
Leeftijd			-0,010	0,000***			-0,009	0,000***
Religiositeit (ja)			0,049	0,031			0,044	0,053
Hoog opgeleid			0,205	0,000***			0,257	0,000***
Gemiddeld opgeleid			0,036	0,197			0,059	0,036*
Arbeidsmarktdeelname (ja)			0,046	0,098			0,061	0,029*
Plaats op politiek spectrum			-0,050	0,000***			-0,047	0,000***
Sociaal kapitaal (ja)			0,002	0,948			0,061	0,044*
R ²		0,90		0,169		0,045		0,184

* $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.00$

N = 4967

Hypothese 2 en 3 stellen dat gemeentegrootte van invloed is op politiek vertrouwen. In model 3 wordt hiervoor een positief significant effect gevonden. Dit zou hypothese 3 bevestigen. Echter, in model 4 wordt geen significant effect gevonden. Dit betekent dat het effect van gemeentegrootte op politiek vertrouwen grotendeels door de controlevariabelen verklaard wordt. Zowel hypothese 2 als 3 kunnen niet bevestigd worden.

Voor hypothese 5, welke stelt dat mensen die meer tevreden zijn met de politieke prestaties meer politiek vertrouwen hebben dan mensen die minder tevreden zijn met politieke prestaties, wordt in alle drie de modellen een positief significant effect gevonden. Opnieuw levert de toevoeging van controlevariabelen weinig verandering in de effecten op. Hypothese 5 wordt bevestigd.

Hypothese 6a stelt dat mensen die minder inkomen hebben ook minder politiek vertrouwen hebben. Hiervoor wordt in alle vier de modellen een positief significant effect gevonden. Er zijn weinig verschillen in het effect van inkomen tussen de vier modellen. Hypothese 6a kan op basis van deze resultaten bevestigd worden.

Hypothese 6b stelt dat het effect van inkomen op politiek vertrouwen sterker is wanneer de ongelijkheid in een samenleving groter is. Voor inkomensongelijkheid wordt in zowel model 3 als model 4 geen significant effect gevonden. Voor de interactievariabele tussen inkomen en inkomensongelijkheid wordt echter in beide modellen wel een negatief significant effect gevonden. Op basis van dit negatief significant effect zouden we hypothese 6b moeten weerleggen. Echter, vanwege

het feit dat inkomensongelijkheid geen effect heeft op politiek vertrouwen, kunnen we niet stellen dat het interactie effect de reden is van het significante effect. Inkomen heeft namelijk zo'n sterke invloed op de interactievariabele dat de interactie waarschijnlijk significant is vanwege inkomen. Er is ook gebleken dat de interactievariabele zeer hoog correleert met inkomen, maar niet met inkomensongelijkheid (zie appendix 3, tabel 5). Dus hoewel de interactievariabele een significant effect heeft op politiek vertrouwen, kunnen we hypothese 6b noch verwerpen, noch bevestigen.

Volgens hypothese 7a zouden mensen met postmaterialistische prioriteiten minder vertrouwen in de politiek hebben dan mensen met traditionele prioriteiten. Echter, voor de variabele 'postmaterialistische prioriteiten' ontbreekt het jaar 2006. Dit zorgt voor een groot aantal missings (2112 respondenten). Om deze reden hebben we besloten deze variabele niet mee te nemen in de hoofdanalyse. Wij hebben voor de jaren 2002 en 2003 de regressieanalyses gedaan met postmaterialistische prioriteiten (zie appendix 3, tabel 6). Aan de hand van deze analyses kan hypothese 7a kan niet bevestigd worden.

Hypothese 7b stelt dat het effect van postmaterialistische waardeoriëntaties op politiek vertrouwen sterker wordt wanneer de prestaties van de overheid slechter worden. Om bovengenoemde redenen kunnen we deze interactievariabele alleen in de jaren 2002 en 2003 toetsen. Over hypothese 7b kunnen wij geen uitspraken doen.

Voor de controlevariabelen geslacht, leeftijd en het plaats op het politieke spectrum worden negatief significante effecten gevonden. Dit betekent dat mannen, ouderen en mensen die meer rechts zijn minder politiek vertrouwen hebben. Voor de controlevariabelen religiositeit en sociaal kapitaal worden positief significante resultaten gevonden. Dit betekent dat religieuze mensen en mensen met meer sociaal kapitaal meer politiek vertrouwen hebben. Er worden ook in oplopende mate positief significante effecten gevonden voor gemiddeld opgeleiden en hoogopgeleiden ten opzichte van laagopgeleiden. Dit betekent dat hoe hoger iemand opgeleid is, hoe meer politiek vertrouwen deze persoon heeft. Voor religiositeit wordt geen significant effect gevonden.

Conclusie

In dit onderzoek is er gezocht naar het antwoord op in hoeverre sociaal en politiek vertrouwen wordt bepaald door individuele en/of contextuele kenmerken. Aan de hand van de resultaten kunnen we concluderen dat voornamelijk individuele invloed hebben op sociaal dan wel politiek vertrouwen, maar niet alleen richting de veronderstellingen die de grondslag hebben gevormd bij deze thesis.

Met betrekking tot sociaal vertrouwen is er niet gevonden dat dit wordt beïnvloed door het sociaal kapitaal. Tenminste, bij het opnemen van andere factoren, op zich zelf is sociaal kapitaal wel significant. Echter, er is in dit onderzoek slechts het aantal lidmaatschappen meegenomen als meting voor sociaal kapitaal. Face-to-face contact, waar de theorie van Coleman (1988) vooral op berust, is achterwege gelaten, maar had wel een effect kunnen hebben op het sociaal vertrouwen.

Volgens Denters (2002) zou sociaal kapitaal invloed hebben in twee richtingen. In kleine gemeenschappen zouden mensen meer vertrouwen hebben door meer face-to-face contact (bonding) en in grote gemeenschappen, aan de andere kant, zouden mensen meer vertrouwen hebben dan in kleine gemeenschappen doordat zij vaker lid zijn van een vereniging (bridging). Voor gemeentegrootte werd echter geen significant effect gevonden. Gemeentegrootte correleert laag met sociaal kapitaal⁶, zij hangen niet samen, zoals wordt verondersteld in de theorie van Denters (2002). Wat wel mogelijk is, is dat door deze tweedeling een tweezijdig effect is opgetreden bij de variabele gemeentegrootte. Als gemeentegrootte in beide richtingen effect heeft, maar niet duidelijk één richting op kan wijzen, heft het elkaars effect op, wat resulteert in geen significant effect.

Het wonen in een ordelijke buurt bleek niet van invloed te zijn op het sociaal vertrouwen. Hiermee lijken de contextuele factoren, gemeentegrootte en orde, zo blijkt uit de resultaten, geen effect te hebben op zowel het sociaal als het politiek vertrouwen. Een notie hierbij is wel dat orde hoog correleert met gemeentegrootte (zie appendix 3, tabel 5), waardoor het effecten van deze variabelen op sociaal vertrouwen mogelijk door elkaar worden beïnvloed. Daarnaast was orde maar over 2 jaren beschikbaar. Naar een zuiverder effect van orde op sociaal vertrouwen zou nader onderzoek moeten worden gedaan.

Opmerkelijk is dat verschillende individuele persoonlijkheidskenmerken wel van invloed zijn op het sociaal vertrouwen. Hoger opgeleiden en religieuzen hebben meer sociaal vertrouwen. Inkomen is in het laatste model van de regressie niet significant, maar wordt volgens ons te sterk beïnvloed door de interactievariabele tussen inkomen en inkomensongelijkheid (zie appendix 3, tabel 5).

Verder werd er onderzocht in welke omstandigheden er vertrouwen bestaat in de politiek. Inkomen en tevredenheid zijn de belangrijkste gevonden significante factoren op politiek vertrouwen. Ook de interactievariabele tussen inkomen en inkomensongelijkheid bleek significant, echter in de andere richting dan dat in de hypothese gesteld was. Inkomen bleek hoog te correleren met deze variabele (zie appendix 3, tabel 5). Met inkomensongelijkheid correleert hij echter zeer laag, waardoor wij concluderen dat de significantie voor deze interactievariabele te verwaarlozen is.

Voor de 'high expectations thesis' werd geen bevestiging voor gevonden. Ook werd de meting hiervoor wegens missings uit de analyse gehaald (zie appendix 3, tabel 6). Voor gemeentegrootte werd ook geen effect gevonden.

Ten slotte werd er, net als bij sociaal vertrouwen, voor verschillende individuele kenmerken een significant effect gevonden. Mannen, ouderen en rechtse stemmers hebben minder politiek vertrouwen. Werkzame personen hebben in vergelijking met werklozen meer politiek vertrouwen. Ook mensen met meer sociaal kapitaal en hoger opgeleiden hebben meer politiek vertrouwen.

⁶ $r = -0.024$

Discussie

Naast de gevonden resultaten zijn er naar onze mening meerdere indicatoren, die het waard zijn om genoemd te worden. Bij het meten van gemeentegrootte wordt er gevraagd naar de gemeente waar mensen momenteel wonen. Het zou kunnen dat de plek waar mensen origineel vandaan komen nog belangrijker is dan de huidige woonplaats, omdat daar de normen, waarden en ideeën voornamelijk vandaan komen. Door de toenemende plaatselijke mobiliteit komt het vaker dan vroeger voor dat mensen ver van de plaats wonen waar ze opgegroeid zijn. Om deze reden is het interessant om in verder onderzoek ook te kijken naar het effect van geboorteplaats.

De normen, waarden en ideeën worden daarnaast deels gevormd door de steeds toegankelijker wordende media. Deze kunnen bijvoorbeeld op verschillende groeperingen van grote invloed zijn op het vormen van een mening. Daarnaast kunnen de media ook sturen welke informatie er wordt vrijgegeven, waardoor een verkeerd beeld van de huidige situatie kan worden gecreëerd.

Verder kan een plotselinge daling van het vertrouwen sterk beïnvloed zijn door onverwachte belangrijke gebeurtenissen. Zo was er een sterke daling vanaf 2002 tot 2004 (Hendriks, 2009). In 2002 werd de LPF leider Pim Fortuyn omgebracht. En niet lang daarna, in 2004 was er de moord op filmmaker Theo van Gogh. Beide mannen werden gekenmerkt door extremistische ideeën en uitspraken. Deze gebeurtenissen zorgden logischerwijs voor een flinke daling in politiek vertrouwen, want moorden om extremistische uitingen in een land waar vrijheid van meningsuiting van groot belang is, zorgde voor veel ophef in Nederland (Hendriks, 2009).

Het lage politieke vertrouwen vormde een trend tussen 2002 en 2006, maar dit is niet alleen te wijten aan deze historische gebeurtenissen. In 2003 is ook een sterke daling te zien (Hendriks, 2009), welke kan worden toegewezen aan de kabinetscrisis van dat jaar. Het politieke vertrouwen kende pas weer een stijging in 2006 (Hendriks, 2009), bij het aantreden van een nieuw kabinet.

We zien dus dat niet alleen de structurele micro- en macrokenmerken van dit onderzoek invloed hebben op het vertrouwen, maar ook aspecten van een veranderlijke samenleving belangrijk zijn om in acht te houden. Hier zou nader onderzoek naar kunnen worden gedaan.

Literatuurlijst

- Aarts, K., B. Todosiejevic en H. van der Kaap. (2010). *Dutch Parliamentary Election Studies. Data Source Book 1971-2006*. Den Haag: DANS Data Guide 7. 278 pp.
- Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dahl, R.A. en E.R. Tufte. (1973). *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Dalton, R.J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. New York: Oxford University Press. 230 pp.
- Denters, B. (2002). Size and political trust: evidence from Denmark, the Netherlands, Norway, and the United Kingdom. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 20: 793-812.
- Eurostat. (2011). *Eurobarometer*.
- Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Hendriks, F. (2009). Contextualizing the Dutch drop in political trust: connecting underlying factors. *International Review of Administrative Sciences*. 75: 472-491.
- Miller, A.H. (1974). Political Issues and Trust in Government. *The American Political Science Review*, 68(3): 951-972.
- Newton, K. (2001). Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy. *International Science Review*, 22(2): 201-214
- Norris, P. (1999). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University press. 320 pp.
- Ødegård, G. en F. Berglund. (2008). Opposition and Integration in Norwegian Youth Networks. The significance of Social en Political Resources, 1992-2002. *Acta Sociologica*. 51(4): 275-291.
- Putnam, R.D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1): 65-78.
- Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Nordic Political Science Association*. 30(2): 137-174.
- Rijksoverheid (2011). *Leefbarometer*. www.rijksoverheid.nl
- Ross, C.E., J. Mirowsky en S. Pribesh. (2001). Powerlessness and the Amplification of Threat: Neighborhood Disadvantage, Disorder, and Mistrust. *American Sociological Review*, 66-4:568-591.
- Rothstein, B. en M. Uslaner (2005). All for All: Equality, Corruption and Social Trust. *World Politics*, 58(1): 41-72.

Appendix 1: Beschrijvende statistiek

Tabel 3a. Beschrijvende statistiek dummy variabelen sociaal vertrouwen.

	Sociaal vertrouwen	Sociaal kapitaal
0,00	1293	764
1,00	2048	2620
N	3341	3384
Missing	667	624
Totaal	4008	4008

Tabel 3a. Beschrijvende statistiek dummy variabelen sociaal vertrouwen (vervolg).

	Geslacht (man)	Religiositeit (ja)	Hoog opgeleid	Gemiddeld opgeleid	Laag opgeleid	Arbeids deelname (werkzaam)	Arbeids deelname (niet werkzaam)
0,00	2048	1904	2600	3142	2262	1595	2413
1,00	1960	2085	1402	860	1740	2413	1595
N	4008	3989	4002	4002	4002	4008	4008
Missing	0	19	6	6	6	0	0
Totaal	4008	4008	4008	4008	4008	4008	4008

Tabel 3b. Beschrijvende statistiek continue variabelen sociaal vertrouwen.

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard deviatie
Inkomen	3538	1,00	12,00	7,46	3,07
Gemeentegrootte	4008	1,00	5,00	3,07	1,31
Orde	3576	-46,85	45,73	3,72	25,63
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid	3538	25,00	324,00	193,01	78,13
Inkomensongelijkheid	4008	25,00	27,00	25,95	1,00
Leeftijd	4007	17,00	97,00	46,76	16,50

Tabel 4a. Beschrijvende statistiek dummy variabelen politiek vertrouwen.

	Post- materialistische waarde- oriëntaties	Geslacht (man)	Religiositeit (ja)
0,00	3930	4088	3968
1,00	669	3814	3902
N	4599	7902	7870
Missing	3303	0	32
Totaal	7902	7902	7902

Tabel 4a. Beschrijvende statistiek dummy variabelen politiek vertrouwen (vervolg).

Waarde	Hoog opgeleid	Gemiddeld opgeleid	Laag opgeleid	Arbeids deelname (werkzaam)	Arbeids deelname (niet werkzaam)	Arbeids deelname (anders)	Sociaal kapitaal
0,00	5035	5639	4736	3012	4892	7900	1321
1,00	2670	2066	2969	4890	3010	2	4685
N	7705	7705	7705	7902	7902	7902	6006
Missing	197	197	197	0	0	0	1896
Totaal	7902	7902	7902	7902	7902	7902	7902

Tabel 4b. Beschrijvende statistiek continue variabelen politiek vertrouwen.

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard deviatie
Politiek vertrouwen	7055	-1,65	1,83	0,00	0,86
Inkomen	7212	1,00	12,00	7,25	3,01
Politieke tevredenheid	6618	-1,27	1,40	0,00	1,00
Interactie postmaterialistische waardeoriëntatie en tevredenheid	4436	-1,27	1,40	0,03	0,32
Gemeentegrootte	7902	1,00	5,00	3,04	1,32
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid	7212	25,00	324,00	190,13	78,13
Inkomensongelijkheid	7902	25,00	27,00	26,27	0,81
Leeftijd	7901	17,00	99,00	47,21	16,37
Plaats op politiek spectrum	7275	0,00	10,00	5,15	2,13

Appendix 2: Meting

- A. Stellingen bij 'political cynism score' (deze score bestaat uit een schaal van 0 tot 3, die van laag naar hoog loopt):
- Tegen beter weten in beloven politici meer dan ze kunnen waarmaken
 - Ministers en staatsecretarissen zijn vooral op hun eigen belangen uit
 - Kamerlid wordt je eerder door je politieke vrienden dan je vaardigheden
- B. Stellingen bij 'external political efficacy score' (deze score bestaat uit een schaal van 0 tot 5, die van laag naar hoog loopt):
- Kamerleden bekommeren zich niet om de mening van mensen zoals ik
 - De politieke partijen zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening
 - Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringpolitiek
 - Er stemmen zoveel mensen bij de verkiezingen dat mijn stem er niet toe doet
 - Meestal verliezen onze vertegenwoordigers in de Tweede Kamer al snel het contact met de mensen in het land
- C. Lidmaatschappen:
- Lid van vakbonden of vakcentrales, zoals de FNV of het CNV
 - Lid van beroeps- of standsorganisaties
 - Lid van buurt- of wijkvereniging
 - Lid van sportverenigingen
 - Lid van milieu- en natuurbehoud, zoals Greenpeace, Natuurmonumenten
 - Lid van Derde wereld, mensenrechten en vredesorganisaties, zoals Terre des Hommes of Amnesty International
 - Lid van andere organisaties
- D. Inkomen:
- Minder dan € 11.166
 - € 11.166 - € 14.556
 - € 14.556 - € 17.201
 - € 17.201 - € 19.592
 - € 19.592 - € 23.386
 - € 23.386 - € 26.879
 - € 26.879 - € 30.539
 - € 30.539 - € 37.262
 - € 37.262 - € 42.199
 - € 42.199 - € 49.899
 - € 49.899 - € 66.501
 - € 66.501 en meer

- E. Vragen bij de 'government policy satisfaction score' (de eerste twee vragen bestaan uit een schaal van 1 tot 3 en de derde vraag bestaat uit een schaal van 1 tot 5, beiden lopen van laag naar hoog):
- Denkt u dat de economische toestand door het gevoerde regeringsbeleid gunstig, ongunstig, of niet gunstig maar ook niet ongunstig is beïnvloed?
 - Denkt u dat de werkgelegenheid in Nederland door het gevoerde regeringsbeleid gunstig, ongunstig, of niet gunstig maar ook niet ongunstig beïnvloed is?
 - Kunt u met behulp van het toonblad aangeven hoe tevreden of ontevreden u IN HET ALGEMEEN bent met wat de regering in de afgelopen 4 jaar heeft gedaan?

Appendix 3: Overige tabellen

Tabel 5. Correlaties macrovariabelen

	Gemeentegrootte	Orde	Inkomens ongelijkheid	Inkomen	Interactie inkomen en inkomensongelijkheid
Gemeentegrootte	1,000				
Orde	-0,821	1,000			
Inkomensongelijkheid	0,023	-0,098	1,000		
Inkomen	-0,008	0,064	-0,189	1,000	
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid	-0,006	0,055	-0,099	0,995	1,000

Tabel 6. OLS Regressie politieke vertrouwen (1998, 2002, 2003 en 2006).

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.	B	Sig.
(Constant)	-0,206	0,000***	0,620	0,000***	0,028	0,980	0,677	0,527
Inkomen	0,038	0,000***	0,027	0,000***	0,228	0,106	0,236	0,074
Politieke tevredenheid	0,225	0,000***	0,208	0,000***			0,203	0,000***
Postmaterialistische waardeoriëntatie	0,172	0,000***	0,073	0,099			0,057	0,195
Interactie postmaterialistische waardeoriëntatie en tevredenheid	-0,022	0,639	-0,014	0,746			-0,010	0,825
Gemeentegrootte (mate van urbanisatie)					0,021	0,087	0,006	0,623
Interactie inkomen en inkomensongelijkheid					-0,007	0,191	-0,008	0,103
Inkomensongelijkheid (GINI)					-0,010	0,813	-0,003	0,937
Geslacht (man)			-0,071	0,022*			-0,072	0,020*
Leeftijd			-0,011	0,000***			-0,011	0,000***
Religiositeit (ja)			0,034	0,282			0,033	0,293
Hoog opgeleid			0,175	0,000***			0,215	0,000***
Gemiddeld opgeleid			0,075	0,069			0,075	0,069
Arbeidsmarktdeelnemer (ja)			-0,027	0,475			-0,033	0,380
Plaats op politiek spectrum			-0,047	0,000***			-0,047	0,000***
Sociaal kapitaal (ja)			-0,020	0,597			0,017	0,675
R ²	0,1		0,162		0,036		0,171	

* $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.001$

N = 2855